

10. תבשיל של בשר (סימן פט סעיף ג)

א. עיקר הדין

חולין קה,ב – (מים) אמצעיים רשות, אמר רב נחמן: לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה - חובה.

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

ר"ת פירש – דבין תבשיל לתבשיל היינו בין תבשיל דבשר לתבשיל של גבינה דכיון דאין הבשר והגבינה בעין וליכא אלא טעם לא החמירו שיהא חובה ליטול ידי בינתיים ואינו אלא רשות (דהוי רשות ליטול ידים דהוה כמו נ"ט בר נ"ט ואין כאן לא ממשות בשרא ולא ממשות חלב וגבינה. או"ז א, טו) אבל בין תבשיל דבשר לגבינה שהגבינה בעין חובה ויתכן פירוש זה אף לדברי האוסרין לאכול גבינה אחר בשר באותה סעודה אפי' בנטילה וקינוח. **וכ"פ ראבי"ה** (אלף קח), **ריטב"א** (חולין קה,א) **רבינו ירוחם וטור**. וביאר רבינו יונה (על הרי"ף ברכות מ,ב) – שלא הצריכו שהייה אלא כשאוכל הבשר מפני הבשר של בין השינים אבל במרק דליתא להאי חששא ודאי מותר לאכול גבינה אח"כ.

=> דין תבשיל של בשר קל יותר מבשר ממש ולא צריך להמתין אחריו (ואם רוצה לאכול גבינה בעין אחריו צריך ליטול ידיים, ובין תבשילים אין חובה ליטול).

הגדרת תבשיל: ר"ת – דאין הבשר והגבינה בעין וליכא אלא טעם. וכ"כ ראבי"ה – ואם לא אכל ממשות הבשר אלא תבשיל הבשר. וכ"כ רבינו יונה (על הרי"ף ברכות מ,ב) – המרק של בשר.¹
והסתפקו הראשונים בשני מקרים:

1. תבשיל סמ"ק: רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב טו אות כח) – וראיתי לרבתי נוהגין כן דוקא מרק בשר שהוא

צלול אבל עב כגון עם ירקות וכיוצא בו אסור לאכול אחריו גבינה עד סעודה אחרת שמא יש במרק בשר ואינו נראה וכן ראוי להורות וכן מוכח מתוך התוספות.

2. רוטב שומני: סמ"ק מצוריד (הג' על הסמ"ק לרבי משה מצריד שבשוויץ) – ופירוש התוספות... היכא שאין הבשר

בעין כי אם התבשיל מותר... ומיהו צ"ע ברוטב של בשר שיש בו שומן ומושך טעמו הרבה כמו שפירש
הקונטרס. הובא בהג"מ (ד"ק ברכות ו,ג).²

בה"ג ורז"ה פירשו את דברי רב נחמן כך שאם אכל בשר או תבשיל של בשר ורצה לאכול מיד אח"כ גבינה – מותר, אך חובה ליטול ידיים (ולקנח את פיו כמבואר קודם לכן בגמרא), כשיטתם, שחכמים לא חייבו להמתין בין אכילת בשר לגבינה.

לדעת רי"ף, רמב"ם רשב"א ורשב"ם אם אכל בשר אסור לו לאכול מיד אח"כ גבינה, אלא צריך להמתין שיעור זמן של סעודה אחרת והבינו שכך הדין בתבשיל, ולכן פירשו – 'לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל' מיירי בשניהם של בשר או שניהם של גבינה, אבל בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו חובה אבל לגבינה של אחריו לא קאמר דאפילו בנטילת ידים

¹ הג' הסמ"ק ריג – תבשיל של בשר כגון בצים מטוגנים בשומן.

² **אמנם בהג"מ** הגירסה היא – צריך עיון ברוטב של בשר. ע"כ. ומשמע שהסתפק בכל רוטב של בשר ולא רק ברוטב שומני, וכך הבין דרכי משה פטו, שהוא חולק על רבינו יונה שכתב ש'מרק של בשר' מוגדר כתבשיל. **וכ"כ ט"ז פט, ג. וכן הבין הב"י** או"ח קעג, וביאר – כלומר דדילמא הא דשרי לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר דוקא כגון בצים מטוגנים בשומן שאינם מושכים הטעם בפה כל כך אבל רוטב של בשר לא.

אסור לאכול עד סעודה אחרת כדאמר לעיל אכל בשר אסור לאכול גבינה. **וביאר הרשב"א** (שו"ת חלק א סימן שז) – הדין עם האוסר (במעשה אלפס שנעשה בשומן של בשר) והמקל הזה טועה בשקול הדעת, שהוא סבור שלא אסרו בשר ואחר כך גבינה אלא מפני בשר שבין השינים. וכשהוא אוכל ממשו של בשר יש לחשש זה מפני חוטי בשר וגידין שנאחזין בבין השינים והחנכין. אבל שומן הנתך הרי הוא כגבינה ואחר כך בשר דדי לך בקנוח הפה ונטילת ידים. ואינו לפי שלא חלקו באכילת בשר עד שנאמר האוכל בשר גס אסור והאוכל דק דק של בשר מותר. שאם אתה אומר כן נתת דבריך לשיעורין ולדברי המתיר אין קצבה. ואינו רואה בזה צד פקפוק כלל. שומר פיו שומר מצרת נפשו. **וכ"כ מרדכי** (חולין תרפו) – ראיתי מורי שאסר לאכול גבינה אחר ביצים מטוגגין בשומן אווזא משום גזירה אטו בשר בחלב.³

=> לדעתם אין דין מיוחד בתבשיל של בשר ודינו כבשר ממש, ונחלקו בדין מי שאכל בשר ורוצה לאכול גבינה, שלדעת בה"ג מספיק קינוח ונטילת ידיים, ולדעת רי"ף ודעימיה צריך להמתין 6 שעות.

שו"ע פט,ג כתב כדעת ר"ת – אכל תבשיל של בשר, מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה; והנטילה ביניהם אינה אלא רשות. אבל אם בא לאכול הגבינה עצמה אחר תבשיל של בשר, או הבשר עצמו אחר תבשיל של גבינה, חובה ליטול ידיו.

ב. המנהג

(1) תבשיל של בשר

או"ה (מ,ב) – נהגו להחמיר אפילו לא אכל בשר עצמו אלא רק תבשיל מבשר או משומן של בשר אפי' בקנוח והדחה. **וכ"כ ב"י** (או"ח קעג) – נהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל ואין לפרוץ גדר.⁴ **וכ"כ רמ"א**, והוסיף – שומן של בשר דינו כבשר עצמו.⁵ **וביאר פר"ח** (פט,יח) – נראה שמנהג זה מיוסד על הדין משום שהרי"ף והרשב"א והר"ן ורבים עמם כולם פירשו הא דאמרינן בגמרא אבל בין תבשיל לגבינה חובה שרצונו לומר גבינה מקודם ותבשיל אחריו.

בכף החיים (טז,טפ) **כתב** – והאידנא נהוג גם בתבשיל של בשר ולתבשיל של גבינה שלאחריו כאלו אכל בשר ובא לאכול גבינה ששוהין שש שעות. **וכ"מ מתו"ח** (כלל עו-עז), **וכ"כ רש"ל ומנחת יעקב** (עו-עז יא), **כנה"ג** (הג' הטור מב) **וזבחי צדק** (פט,לד).

³ **אמנם או"ה** מ,ב כתב שטעם המחמירים – דאע"פ שאין נדבק בין השיניים מ"מ טעם של שמנונית הבשר נמשך בפיו זמן ארוך. ע"כ. ולדבריו יוצא שנחלקו במציאות האם הטעם נמשך בפה, ומסיבה זו כתב אג"מ י"ד ב,כו – דמשמע שלא נמשך טעם מתבשיל, דהא לא יפלוגו במציאות, אלא שלהאוסרין הוא משום לא פלוג
⁴ **מדוע לא כתב את המנהג בשו"ע**;

בשו"ת גינת ורדים א,יז כתב – בית יוסף חזר בו בספרו הקצר בשלחן ערוך גם בטור י"ד סימן פ"ט פסק להדיא בתבשיל של בשר שמותר לאכול אחריו גבינה ומשמע נמי דלא חייש לספיקה דסמ"ק שכתבו בטור א"ח מדסתם בטור י"ד ולא חילק בין תבשיל לתבשיל משמע דאפילו ברוטב של בשר מותר וסתמו כפירושו הוי דאם לא כן היה לו לחלק ולבאר דבריו באיזה תבשיל של בשר התיר.

אך כתב החיד"א (שיורי ברכה פט,כה) – **ובחוק בעיני שחזר ב**, דהתיינח אם לא היה מנהג, אבל השתא דנהגו כך משום גדר, והוא מנהג פשוט בעולם, לא שייך חזרה. והמנהג מיוסד, לדברי הרי"ף וסיעתו לא הוזכר בש"ס התר גבינה אחר תבשיל של בשר, וכמ"ש הרב פר"ח... ומאחר שכן הו"ל להביא המנהג בש"ע.

⁵ כדמוכח משו"ת הרשב"א שם, וכ"כ מרדכי שם לגבי שומן אווז. ובדרכי משה פט,ו כתב – שמעתי שרבים מקילין בשומן עוף אבל בשומן בהמה מחמירין כמו בשאר בשר.

=> ככלל תבשיל של בשר דינו כבשר ותבשיל של גבינה דינו כגבינה, ולכן אכל תבשיל של בשר אסור לאכול גבינה או תבשיל של גבינה. ואם אכל גבינה ורוצה לאכול תבשיל של בשר או אכל תבשיל של גבינה ורוצה לאכול בשר – גם בזה אין חידוש ודינו כמי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר שצריך ליטול את ידיו (ולגבי קינוח והדחת הפה נלמד לקמן).

אמנם כאשר אכל תבשיל של גבינה ורוצה לאכול תבשיל של בשר, מוסכם למעשה שלגבי נטילת ידיים הדין שונה, ונחלקו האם שונה לקולא או לחומרא:

לדעת ר"ת (לקולא) מכיוון שזה רק טעם בשר וגבינה שמתערבבים מעט דרך הידיים זהו טעם קלוש שלא גזרו עליו חכמים ולכן לא צריך ליטול את ידיו. **וכ"כ שו"ע**.

אך כתב או"ז א,תס (בדעת רשב"ם שפירש 'בין תבשיל לתבשיל - רשות' שניהם של בשר או של גבינה) – בין תבשיל בשר לתבשיל גבינה שלפניו חובה אפ"י ביום (שרואה שידינו נקנות) לפי (שמבשיל) נדבק לידיים יותר מגבינה עצמה שאינה צריכה כ"א בלילה. **וכ"כ הג' אשר"י וכתב הגש"ד** שכך המנהג. **וכ"כ רמ"א וש"ך**.

(2) הגדרת תבשיל שנהגו להחמיר בו

● פרווה שבושל בקדרה של בשר שלא הודחה יפה

ב"י (או"ח קעג) – מיהו אם אין בשר בתבשיל אף על פי שנתבשל בקדרה שמבשלין בה בשר לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה. ואם מותר לאכול עם גבינה כתבו רבינו בספר יורה דעה סימן צ"ה. **וכ"כ רמ"א** – מיהו אם אין בשר בתבשיל, רק שנתבשל בקדירה של בשר, מותר לאכול אחריו גבינה (שם), ואין בו מנהג להחמיר.

ש"ך (ס"ק יט) – מיהו אם אין בשר כו' מותר. לקמן ריש סי' צ"ה יתבאר דאפ"י לאכלו עם גבינה מותר דהוי נ"ט בר נ"ט ונראה דהא דאשמועינן הכא דמותר לאכול גבינה אחר כך היינו אפילו נתבשל בקדרה שלא הודחה יפה דהוי קצת ממשות של איסור דבכה"ג אסור לאכול עם גבינה כמבואר לשם ושרי הכא. **וכ"פ פרי חדש** (ס"ק יט), **מנחת יעקב** (כלל עו-עז סעיף יג), **פמ"ג** (שפ"ד יט), **פת"ש וב"ת**.⁶

רבים דחו את דיוקו של הש"ך מהרמ"א, שהרי הרמ"א סובר שנ"ט בר נ"ט אסור לכתחילה עם גבינה ולכן מובן מדוע יש כאן חידוש לשיטתו שהאוכל נ"ט בר נ"ט של בשר לא צריך להמתין (מנחת יעקב, ואליה רבה או"ח קעג) אמנם הפמ"ג (שפ"ד יט) תירץ שדברי הש"ך מוסבים על הבית יוסף שמתיר נ"ט בר נ"ט, שהוא המקור לדברי הרמ"א, אך גם את זה דחו היד אברהם (הובא באוצר המפרשים) והיד יהודה, שהרי גם מהבית יוסף משמע שבא לומר שבנ"ט בר נ"ט לכל הדעות (אפילו לדעת המחמירים) לא נהגו להמתין. **אעפ"כ כתב במנחת יעקב** שלענין הדין דין אמת דאפילו לא הודחה יפה מותר.

⁶ ב"ח – כשנתבשל בקדרה של בשר שלא הודח יפה דהוי קצת ממשו של איסור ואף ע"ג דבטל הוא במיעוטו מכל מקום אסור לאכול בחלב דלא התירו אלא נ"ט בר נ"ט ולא היכא דאיכא ממשו אבל לאחריו שרי. ע"כ. ותמה ביד יהודה – ולא הבנתי דהיכא דבטל במיעוטו גם עם חלב ביחד שרי.

אך היד יהודה חלק על הש"ך וכתב – מיהו נראה דאם אכל ולא הרגיש בו טעם בשר הגם שאין סומכין אף על טעימת ישראל, בזה ודאי כיון שלא הרגיש טעם בשר בו, מותר לאכול אחריו גבינה. וגם בבית לחם יהודה (הובא בפת"ש פ"ט, ז) כתב שרק אם אין טעם יש להתיר.

נחלקו מה הטעם שלפי הש"ך ודעימיה דבר שבושל בקדרה שלא הודחה יפה לא נחשב תבשיל של בשר:

פת"ש פ"ט, ז – ולפ"ז פשיטא דתבשיל שהושם בו מעט שומן מותר לאכול אחריו גבינה אף אם לא היה ס' נגד השומן. **יד יהודה** – הגם דבנותן שומן להתבשיל בודאי אסור לאכול אחריו גבינה, שאני שם (בקדרה שלא הודחה יפה) כיון דנותן השומן בכיון לאכול, לכך נחשב כבשר ממש ואסור לאכול אחריו גבינה שלא יבא לאכלם ביחד, משא"כ כאן דאין כוונתו כלל לאכול זה, ואדרבה דרך בני אדם להקפיד להדיחו יפה משום נקיות אך זה לא טרח להדיחו יפה, כיון שאין כוונתו לאכילת טעם הבשר כלל אין לגזור בו שלא לאכול אחריו גבינה.

מדברי הפת"ש נראה שההבדל בין תבשיל של בשר למקרה זה הוא כמות הבשר, שבתבשיל של בשר יש כמות גדולה של בשר ואם יש כמות מאוד קטנה הוא כבר לא נחשב תבשיל של בשר אף אם יש בו קצת טעם בשר. וכ"מ מאגרות משה (י"ד ב, כו).

אך לדעת יד יהודה ההיתר הוא מפני שאין כוונתו לטעם הבשר, ואם מתכוון לטעם בשר גם אם נותן מעט בשר בתבשיל דינו כתבשיל של בשר שאסור לאכול אחריו גבינה. **ובפנה"ל כו, 6 כתב** – כל אימת שהבשר אינו מעיקר התבשיל, אין התבשיל נחשב בשרי.

● פלאפל או צ'יפס שטוגן בשמן בשרי

רבים מחמירים ואומרים שמי שאכל פלאפל או צ'יפס שטוגנו בשמן בשרי, שטיגנו בו שניצלים וכדו' צריך להמתין 6 שעות, מפני שהשמן נחשב תבשיל של בשר והצ'יפס והפאלפל סופגים את השמן ונמצא שאוכל תבשיל של בשר. כ"כ הרב יעקב אריאל (אתר ישיבה), **אערוך שולחן** (א, יט), **הכשרות למעשה** (עמ' ק הערה קיח), **דברי בנייהו** (כה, מג), **מנחת דניאל** (ע), **מציון תצא תורה** (עמ' קמג), **וכ"כ בשם הרב קנייבסקי והרב אורבך** (הובאו בשו"ת ברכת יהודה ז, י"ד, ב).

הרב יצחק יוסף (סרטון יוטיוב) אסר כשיש חשש שנשארה ממשות מהבשר בשמן, אך אם אין ממשות מותר מפני שזה נ"ט בר נ"ט באוכלים.

אך בשו"ת ברכת יהודה (חלק ו י"ד ג, וחלק ז י"ד ב) **ובפנה"ל כו, 6** התירו כאשר אין טעם בשר (ולפי מה שהבתי בד"כ לא מרגישים טעם בשר). מפני **(1)** שלפי חלק מההגדרות לעיל לתבשיל של בשר, השמן לא מוגדר כתבשיל של בשר, שהרי לא מתכוונים לטעם הבשר (יד יהודה) והבשר הוא לא מעיקר התבשיל (פנה"ל). **(2)** ומצד הדין היה אפשר לסמוך על טעימת ישראל ולאכול עם גבינה, אלא שהיום נהגו להחמיר בזה ולא לסמוך, **(3)** ובנוסף לכך מדובר במנהג חומרא של איסור דרבנן ששנוי במחלוקת, וכש"כ אם מדובר בעוף. **(4)** ויכול להיות שזה נחשב נ"ט בר נ"ט באוכלים שלדעת כמה ראשונים ואחרונים מותר לאכול עם גבינה. **ונלע"ז** שאף אם יש טעם בשר היה אפשר להקל.

• תרופות שיש בהם רכיבים בשריים או חלביים

אגרות משה (ב,כו) – אם צריך לשהות שש שעות אחר בליעת וויטאמינען שנעשו מכבד... ופשוט שגם בזה מותר **(1)** שליכא בזה הטעמים (להמתנת 6 שעות בין בשר לגבינה) שהוזכרו בט"ז סק"א ובש"ך סק"ב (1. משום הבשר שבין השיניים. 2. משום הטעם שנמשך זמן ארוך בפה). ואף מטעם לא פלוג דמסתבר דמחמת זה נוהגין שלא לאכול גם אחר תבשיל של בשר... נמי בוויטאמינ שאינו דבר הנאכל אלא הנבלע אין שייך גם לא פלוג בזה. ואף אם אחד ישנה מדרך העולם וילעוס הוויטאמינ נמי אין לאסור כיון שעל וויטאמינס ליכא האיסור. **(2)** וגם כיון שבוויטאמינס לא היה מנהג משום שלא היה זה עד איזה שנים זה כבר לא שייך לאסור מצד המנהג דתבשיל אחר תבשיל. **(3)** וגם בתבשיל מצינו שאף שיש בו טעם האוסרו כמו בנתבשל בקדרה של בשר שלא הודחה שיש קצת ממשות של איסור שאסור לאכול עם גבינה ומ"מ שרי לאכול גבינה אחריו כמפורש בש"ך... (4) ובפרט שלא ברור שיש שם חשיבות טעם לאסור אף כשנעשו מכבדים של בהמות שנתבלו וצריך לעיין בזה לדינא.

ולכן לאכול גבינה אחר וויטאמינס של כבד אין מקום לחוש כלל.

יותר מצוי שבתרופות מסוימות משתמשים בלקטוז (סוכר שמפיקים מהחלב) ואז בכשרות כתוב 'חלבי', ונראה שדינן כפי שכתב באגרות משה ומותר לאוכלם תוך שש שעות, **וכ"כ שבט הלוי** (ז,קיה) – **(1)** לפי הנשמע ממומחה ירא אלוקים באמת הסוכר הזה נעשה מנסיובי דחלבא ע"י שמאדים כל חלקי המים ונשאר סוכר זה, בעניותי מסברא אינו עוד בכלל חלב כלל מה"ת עכ"פ, ואינו דומה לאבקת חלב דהתם ע"י התהליך עשיתו נשאר עיקר החלב אלא שנתיבש וחוזר שוב ע"י תערובת מים להקרא חלב גמור משא"כ סוכר חלב שנשארים רק חלקי סוכר שבחלב (הנסיובי) ועוד בנסיובי עצמה איכא ב' דעות בשו"ע יו"ד סי' פ"ז אם הוא חלב מה"ת, ואפ"ל לדידן שמחמירים דרק מימי חלב אינו חלב לא מי חלב כמבואר בפוסקים סי' פ"ז שם וסי' פ"א. **(2)** מכ"מ לענין אכילת בב"ח שהוא רק בתערובת קטן תוך הכדורים, וגם איכא כמה דעות ביו"ד סי' פ"ט דתבשיל של גבינה עדיף מגבינה עצמה עכ"פ לענין לאכול בזה אחר זה, וא"כ אפשר לקחת התרופה עכ"פ אחרי סעודת בשר.